

Milan Šimunović

KAKO DANAS POUČAVATI O ESHATONU - POSLJEDNJIM STVARNOSTIMA

(SMRT, SUD, RAJ, ČISTILIŠTE, PAKAO)

Dr. Milan Šimunović, Teologija u Rijeci, Izlaganje sa znanstvenog skupa
 UDK 251::236

Želimo uočiti pozitivne elemente i naglaske koji bi trebali biti prisutniji u novoj evangelizaciji kada je riječ o očekivanju eshatona. Vremenom se u pastvu Crkve uvuklo izričaja i shvaćanja koja ne odgovaraju biblijskom učenju kao i današnjem naučavanju Crkve te pokoncilskom teološkom razmišljanju. Manjak eshatološke svijesti i spasiteljske nade, te zauzetog iščekivanja "novog neba i nove zemlje" pogoduje stvaranju umornog kršćanstva, a time i priklanjanju raznim ezoterijskim prorokovanjima i strahovima. Iščekivanje, s druge strane, nipošto ne umanjuje čovjekovo zalaganje na zemlji već mu naprotiv daje novi smisao i elan.

U tom svjetlu ističu se neki pomaci u govoru o "posljednjim stvarima", tj. o smrti, sudu, čistilištu, raju ili paklu. Naglasak se pomiče od straha na odgovornost i ozbiljnost, a poglavito na radost konačnog susreta s Bogom i uspjelim ljudima.

NOVA POLAZIŠTA

Nema sumnje da o što pravilnijem shvaćanju onoga što nas čeka, tj. o onom što u kršćanskoj terminologiji nazivamo "posljednje stvari", o eshatološkoj svijesti, ovisi radost i smisao sadašnjeg života i budućnosti. Drugi vatikanski koncil naglašava: "S pravom možemo smatrati da je budućnost čovječanstva u rukama onih koji budu znali budućim pokoljenima pružiti razloge života i nade."¹

¹ Gaudium et spes, br. 31.

Nije čudno što se religiozni pokreti i pojedinci bave upravo pitanjem budućnosti čovjeka ili tzv. "drugim svijetom". Uzdrmana sigurnost suvremenog čovjeka da će bolju budućnost izgraditi na ekonomskim i tehničkim zakonitostima, na znanosti i nekom idealnom sustavu, dovela je i do vraćanja na eshatološke teme. Svijestan da "prolazi obličje ovoga svijeta" i da je "domovina naša na nebesima" (usp. Fil 3, 20), gdje nam se čak i "priprema mjesto i stan" (usp. Iv 14, 2-3), kršćanin se na temelju Objave osjeća dužnim za ta pitanja ne samo zanimati nego o njima intenzivno razmišljati, štoviše, živjeti u znaku iščekivanja punine budućega ili Božjeg svijeta, svijestan da je to "svenadahnujuća dimenzija" njegove vjere. On bi trebao biti svijestan da ne smije upasti u pogrešku obezvrjeđivanja izgradnje ovoga "zemaljskog grada" ili još gore u prezir, dobro razlikujući ono što ostaje za vječnost, od onoga što ne ulazi u njegovu životnu bilancu, tj. što propada.

Nas, dakle, zanima razmišljanje i govor o posljednjim stvarnostima čovjeka, čovječanstva uopće i ovoga svijeta, a to su *smrt*, poslije koje prema kršćanskom naučavanju dolazi *sud*, bilo pojedinačni bilo opći te nakon njega potpuni uspjeh kojeg zovemo *raj* ili odgođeni *čistilište* i totalni neuspjeh *pakao*. Kako govoriti danas o ovim temama sekulariziranom čovjeku koji ih, barem naizgled, smatra beznačajnim, uranjajući potpuno u "ovaj svijet", a u isto vrijeme ga sve više zaokuplja zanimanje za ezoterijska prorokovanja i vjerovanja, štoviše češće im i vjeruje. Govor postaje sve teži i kršćanima, pa čak i praktikantima koji često ne žive "u znaku eshatona ili barem to ne determinira njihov život. Zato se opravdano kršćanima postavlja pitanje gdje su zakazali u svom govoru i življenju tako da više nisu toliko niti vjerodostojni niti uvjerljivi. A ako i znaju o tome lijepo, čak i biblijski govoriti to vrlo lako opovrgavaju kada se sami susretnu s patnjom i smrću i ponašaju se "kao oni koji nemaju nade" (1 Sol 4,13).

U ovom izlaganju zadržat ćemo se na eshatološkoj usmjerenosti u našoj pastvi. Naglasak će zacijelo biti na onom što na temelju Biblije i Tradicije možemo danas naučavati, dakako s naglašavanjem onih aspekata koji više odgovaraju današnjem čovjeku sve osjetljivijem na temeljno pitanje uspjeha ili propasti. Još na početku dobro je naglasiti da danas moramo biti daleko

oprezniji u upotrebljavanju izraza i opisa iz Biblije o "posljednjim stvarima", o onostranosti, jer su odraz posve druge kulture. Potrebno je uskladiti govor u kojem će doći do izražaja iskustva bliskija suvremenom čovjeku. U tom smislu i Drugi vatikanski koncil inzistira na uklanjanju svih zlouporaba, pretjeranosti i nedostataka koji su se s raznih strana uvukli što se tiče spomena mrtvih i štovanja svetih.² U tom kontekstu su i tzv. "privatne objave", koje donose neke podatke od duša koje su u paklu, raju ili čistilištu. Jednom riječju, to su stvarnosti koje nismo iskusili i koje izmiču našim sadašnjim mogućnostima opisivanja. Valja se stoga držati sržne poruke Evanđelja i uočiti da Isus, premda upotrebljava pučki govor i koristi kakvu poučnu priču, želi svoje slušatelje potaknuti da prihvate poziv na obraćanje i spasenje, da ne upadnu u napast odgađanja zalaganja.

1. SMRT

Kršćanin pred misterijem smrti živi u nekoj čudnoj dijalektici. S jedne strane ona se očituje kao "neprijateljica", kao "kazna za grijeh" (usp. Rim 5,12), oduzima mu ovaj zemaljski život i predstavlja se kao destrukcija. S druge strane, ona je i "prijateljica" koju neki naprosto žele, bilo da im se skрати bol sadašnjega vremena, bilo da čim prije "budu s Kristom" i to smatraju "dobitkom" (usp. Fil 1,21-24). Ona je već s Kristom "obeskrjepljena" (2 Tim 1,10), a što će se definitivno očitovati na posljednjem sudu. Ona postaje "prijelaz" i početak novoga života i zapravo jedna etapa prema našem potpunom dovršenju. To jamačno preobličuje tragičnu dimenziju, jer ona otvara čovjeka prema blistavoj ljepoti Krista uskrsloga kada će se "smrtno obući u besmrtnost" (usp. 1 Kor 15,53).

Zato kršćanski navještaj o smrti mora nužno poći od Kristova načina umiranja.³ Za Njega je smrt potpuno predanje sebe samoga Ocu, čin potpune i definitivne pokornosti njegovoj riječi i volji. Smrt je od poraza preobražena u pobjedu, od kidanja u dovršenje, od potapanja u spasenje. Biblija nam svjedoči kako smrt zadobiva sasvim novo značenje. Ako je "biti u Kristu"

² *Lumen gentium*, br. 51

³ G. FROSINI, *Aspettando l'aurora*, Bologna, 1994., str. 195.

sudbina našega života, ako je čas smrti svijetli susret s Kristom (Otkr 1,16-18) koji nas hrabri da se ne bojimo, jer je on "Prvi, Posljednji i Zivi", onda je "biti s Kristom" definitivna situacija poslije naše smrti.

Razumije se da je prijelaz iz ovoga u drugi život bolni raskid. Ali ovo "predanje" čovjeku je potrebno kako bi se ostvario njegov "biti čovjek" u punini. Zato nije neki puki slučaj da su prvi kršćani upotrebljavali iznenadujuće specifičan rječnik kada su govorili o smrti, posebno smrti mučenika. Prijelaz iz ove zemlje u nebo zove se dan "drugog rođenja" (*dies natalis*).

S druge strane, možda se dovoljno ne ističe činjenica tzv. *mistične smrti* ili umiranja,⁴ koja se sastoji u potrebi svakodnevnog umiranja (usp. Kol 3, 3-4), a koje započinje već našim krštenjem, "svlačenjem staroga čovjeka" (usp. Ef 4,20-24), svakodnevnim umiranjem (usp. 2 Sol 4,10), a poglavito sa životnim slavljem toga prijelaza-pashe u Euharistiji, tj. prijelaza s Kristom iz ropstva grijeha na slobodu Božje djece, iz smrti u život. Tako onaj tko s Kristom postaje novi stvor (2 Kor 5,17), tko s njime umire s njime će i živjeti i kraljevati (usp. 2 Tim 2,11-12). Na taj način kršćanska smrt je smrt-akcija, tj. smrt slobodno prihvaćana tijekom života. Kada stigne čas smrti to neće biti drugo nego ratifikacija činjenice koja je ostvarivana već od krštenja, kada smo pozvani da "hodimo u novosti života" (Rim 6,4). Na toj je liniji, nažalost, dovoljno nevrednovano i bolesničko pomazanje koje u sebi sadrži dimenziju posvećivanja za dobru smrt. Stoga, gdje je smrt življena kao dovršenje jedne vrste egzistencije, ona je ispovijedanje Boga živoga, nasuprot nevjerniku koji je doživljava kao totalni krah svoga postojanja.

Ako postoji život vječni u Bogu koji s čovjekom uspostavlja novi odnos u smrti, onda bi se očekivalo da u naš govor o prijelazu u "drugi život" unesemo naglasak i na drugakčiji način umiranja, i to na čovjeka dostojan način, u svijesti apostola Pavla: "Gdje je smrti pobjeda tvoja?... A hvala Bogu koji nam daje pobjedu po Gospodinu našem Isusu Kristu" (1 Kor 15,55-57). Presudno je suočavati se sa smrću i prihvaćati je kao što je Isus prihvatio svoju smrt, kako je ranije naglašeno. On je smrti

⁴ R. DE LA PENA, *L'altra dimensione. Escatologia cristiana*, Citta di Castello (PG), 1988., str. 304.

dao novi smisao tako da pred njom više ne stojimo ispunjeni strahom i užasavanjem nego zauzimamo stav odvažnosti i nadanja, sigurni da nam Bog dariva posve novi život, koji je započeo krštenjem. Bog sada u odlučnom trenutku našeg života zahvaća da nas otrgne iz carstva smrti i uvede u svoje kraljevstvo. On je, uostalom, Kralj i stoga što je svladao sile protivne čovjekovu spasenju, a među njima očito je najveća neprijateljica, smrt. U tom smislu, po primjeru prvih kršćana, mogli bi daleko više govoriti i o primjerima pravog kršćanskog umiranja ne samo poznatih kršćana i svetaca, već i naših običnih ljudi koji su pokazali zavidno smirenje i predanost u volju Božju.

Upravo Drugi vatikanski koncil ukazuje i na potrebu takvog organiziranja sprovoda da dođu više do izražaja obilježja "pashalne liturgije". To je nužnije tim više što se susrećemo s činjenicom nestajanja "religioznog sprovoda" pred onima tzv. "sekulariziranim" i samo "civilnim", kada se oni koji ostaju nastoje međusobno utješiti ali bez odnosa s Bogom i bez nade, kao što statistike pokazuju za veći dio sprovoda u Engleskoj, Danskoj, Holandiji i Japanu. U tom kontekstu dobro je vjernike poučavati na oprez pri odabiru raznih formulacija "osmrtnica" u kojima je praktički izraženo beznađe.

Isto tako, dok s jedne strane kršćanin zna malo o smrti kao i svaki drugi čovjek, ipak on je hrabar jer je poučen Božjom objavom svjestan nerazorivosti temelja njegove osobe, a to ga tješi i u graničnim situacijama. Kršćanska nada u uskrsnuće temelji se na praksi utemeljenoj na nadi koja nadvladava, na uvijek nov način, sve prijetnje i sva ograničenja života. Mislim da je ova misao pogodna i za razgovor i suživot s onima koji nemaju neke posebne nade ili su čak prema svemu indiferentni. Oni će kod kršćana više vidjeti i osjetiti, u govoru i ponašanju, taj stav iščekivanja, otvorenosti prema novome, nečuvenoj novosti ili, kako Biblija kaže, "novim nebesima i novoj zemlji".

2. SUD

Danas se posebno naglašava vrednota *odgovornost*. Mislim da bi naš navještaj o vječnom životu trebao biti obilježen upravo odgovornošću. Naime, mnogi, a i mi sami, mučimo se često i ne možemo se pomiriti s činjenicom i slikom dobrog i milosrdnoga Boga, Boga živih koji će ipak "suditi žive i mrtve",

kako molimo u Vjeronanju. Često nas smeta i izraz *sud*, jer ga je teško pomiriti s naukom o milosti.

Kršćanstvo uči da čovjek odmah po smrti dolazi na sud (usp. Hebr 9,27), koji će na sudnjem danu biti definitivno ratificiran, razumljivo je da se čovjek počinje bojati toga suda, poglavito prikazanog u apokaliptičkim ili zastrašujućim slikama.

U našem govoru moramo više isticati krajnju odgovornost i ozbiljnost, posebno kada je riječ o kraju života, dakako ne s ciljem zastrašivanja. Još od dječje dobi, a posebno u mladenaštvu, valja što određenije ukazivati na činjenicu da čovjek, kako ističe J. Ratzinger, "nije stvoren za to da bi živio kako mu se dopadne, da njegov rad nije igrarija koju mu Bog dopušta ne uzimajući je ozbiljno. On zna da mora odgovarati i položiti račun o tome kako je upravljao onim što mu je povjereno. Odgovornost postoji smo ondje gdje postoji netko tko (odgovornost) iziskuje. Ne može se previdjeti da članak o sudu postavlja pred nas činjenicu odgovornosti našega života. Ništa i nitko nas ne ovlašćuje da umanjimo ozbiljnost koja se krije u takvoj spoznaji; u njenom svjetlu naš se život prikazuje kao ozbiljna stvar, i upravo se u tome sastoji njegovo dostojanstvo".⁵

Stoga je jasno da smrt podrazumijeva element suda. Biblija govori o sudu, o momentu odjeljenja dobra i zla, kao žita od kukolja, kada će jedni sjati kao sunce u kraljevstvu nebeskom a drugi će biti bačeni da se spale (usp. Mt 13,30-43). Riječ je o pravednu sudu Boga "koji će uzvratiti svakom po djelima" (Rim 2,6) i kada će svaki od nas "za sebe Bogu dati račun" (Rim 14,12), te dobiti "što je kroz tijelo zaradio, bilo dobro bilo zlo" (2 Kor 5,10; usp. Gal 6,8). Pogled Kristov je takav da će svatko transparentno sve vidjeti na kojoj je strani bio u povijesti ljubavi. Svatko će vidjeti svoju istinu (usp. Mt 25).

M. Hubaut umjesno ističe da će, izgleda, prema Bibliji jedino i odlučujuće pitanje koje će Bog postaviti svakom pojedinom biti: "Što si učinio s mojom nježnošću, sa sposobnošću da ljubiš, s dijeiom moga života koji sam ti povjerio da siješ ljubav, da stvaraš život?"⁶ Ovo će biti jedini kriterij razlučivanja, kako evanđelista

⁵ J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, KS, Zagreb 1970., str. 300-301.

⁶ M. HUBAUT, *L'aldila, Rappresentazioni, attese e fede cristiana*, Cinisello Balsamo (Milano), str. 144.

Matej donosi izvješće o "posljednjem sudu", po kojem će se svakome suditi. Jer ljubiti sebedarno, kristovski, znači "poznavati Boga", sudjelovati u njegovu životu. Ljudska narav u svim oblicima, očišćena Kristovim Duhom, izvor je preobraženja, novog života. Po njoj, naša je vječnost praktično već započela, jer znamo da smo iz smrti prešli u život, jer ljubimo braću, a tko ne ljubi ostaje u smrti (usp. 1 Iv 3,14).

Grieh je u biti odbijanje ljubavi. U mjeri u kojoj se čovjek poziva na svoju autonomiju i odbacuje dar Duha, koji je životni izvor, on se u slobodi koja je najveći Božji dar već sada osuđuje. Ipak, želio bih ovdje ukazati na zanimljivu misao J. Ratzingera kako je s vremena na vrijeme vjerski članak o sudu u kršćanskoj svijesti poprimao oblike koji su pomagali umanjivanju integralne vjere u otkupljenje i obećanje milosti.⁷ To se osobito vidi u opisivanju Kristovog ponovnog dolaska, u kojem se govori o danu "velikog obračuna" (*Dies irae*), nasuprot događaju punom nade i radosti (*Maran atha*) za kojim su prvi kršćani zapravo čeznuli, kao za časom "velikog ispunjenja".⁸

3. RAJ

Kako i kamo poslije smrti? Čovjek je pozvan na vječni život, u raj ili nebo. To je Božji plan. Biblija nam govori o životu s Bogom, "biti s Kristom", ali se ne precizira način tog života. Za Bibliju je to beskoristan posao ili puka radoznalost, u prvom redu stoga što "kako će to biti" nadilazi mogućnosti naše imaginacije. Samo se vjerom može dohvatiti ono što Bog priprema. Za nas je važno da, ako analiziramo cijelu biblijsku poruku i tradiciju Crkve, možemo ustvrditi da je "kršćanska eshatologija" komunikacija života. To su već uočili neki veliki mislioci poput S. Kierkegaarda koji je isticao da je kršćanstvo daleko više od neke nauke ili religije, ono je u biti "komunikacija postojanja". Središte kršćanske vjere je život, a to jamči sâm Sin

⁷ J. RATZINGER, *nav. dj.*, str. 301.

⁸ *Isto*, str. 301. Isti Autor ističe radost koju će doživjeti svaki od nas sa sućem svjetova: "Kršćanin će tog dana tjeskobe i straha primijetiti, pun blaženog čuđenja, kako je onaj "kojemu je dana sva vlast na nebu i na zemlji" (Mt 28, 18) bio njegov zemaljski suputnik, u vjeri. I kao da već sada - pomoću riječi Vjerovanja - polaže na njega svoje ruke te mu kaže: Ne boj se, ja sam. Možda se problem unutarnjeg jedinstva suda i milosti i ne može bolje riješiti no što se rješava u toj misli koja se nalazi u pozadini našeg vjerovanja" (str. 303).

Božji koji je došao da imamo život i to u izobilju (usp. Iv 10,10). Za kršćanina koji svoju smrt sjedinjuje sa smrću Kristovom, smrt je kao odlazak Kristu i ulazak u vječni život.⁹

Kršćanski navještaj vječnog života trebao bi biti obilježen s tri bitna elementa ili osobine:

a) *Dijaloški karakter*. Ljubav Božja omogućuje spasenje i život. Njegovo smilovanje, njegova snaga privlačenja i zagrljaj izražavaju ovo čovjekovo dovršenje. Transformacija se događa snagom Božjega duha. Život vječni postaje za nas moguć posredstvom "veza ljubavi", ispunjenosti Duhom Svetim. Naš zov ljubavi dobiva odgovor od Božje ljubavi. To je vječna komunikacija.

b) *Ljudski karakter*. Spašava se cijeli čovjek (duša i tijelo) što jamačno uključuje tijelo kao projekt komuniciranja i ljudskog suživota. S druge strane, život vječni nije samo za čovjeka pojedinca, već za cijelo čovječanstvo, tj. za pojedinca ali u zajedništvu sa svima.

c) *Svadbeni karakter*. Biblija, da bi opisala blaženstvo i radovanje posljednjih vremena, upotrebljava sliku svadbenog banketa. Riječ je o zajedništvu blaženih, ali koje se ne sastoji u tome da se sustolnici nasićuju, nego da se zaručnica ujedini oko svog Zaručnika. Okupljeno čovječanstvo je zaručnica Sinovljeva, tako da život vječni nije nešto čisto budućega, nego stvarnost koja je već počela i koja je u rastu.

Metafore koje govore o nebu kao "boravištu Božjemu" samo su pjesničke slike, blijedi pokušaj da dozovemo u pamet stvarnosti koje ne možemo razumski dokučiti. Kada tekstovi govore o onima koji su "u nebesima", žele time ukazati na njihovu "novu situaciju a ne na mjesto".¹⁰ Kada Evangelista Luka kaže da je Isus uzašao na nebo time izražava njegovo proslavljenje, njegovo sudjelovanje u sjajnom Očevu životu.

Stoga u opisivanju "neba", još kada se radi o djeci, moramo biti oprezni. Dakako da su neke slike potrebne jer nam pomažu

⁹ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam katoličke crkve (KKC)*, Zagreb, 1994., br. 1020.

¹⁰ M. HUBAUT, *nav. dj.*, str. 177.

da ga na neki način bolje dočaramo. Tako je naša situacija donekle slična djetetovoj u majčinom krilu. Nemoguće mu je zamisliti ljepotu svijeta koji je "s one strane njegova svijeta" gdje mu je inače dobro, ali ipak navire prema tom svijetu. Isus jednostavno, govoreći o dovršenom Kraljevstvu nebeskom, ukazuje na činjenicu postojanja "nove stvarnosti" i to sa slikama kao što su veličanstvena gozba, svadba, otvorena svima ili večera, koje evociraju intimnost odnosa i relaciju prijateljstva i ljubavi. Želi naglasiti da smo svakidašnjim gestama ljubavi dužni tkati "svadbenu haljinu novoga života". Upravo slika svadbene gozbe koju Isus izabire da bi evocirao "Kraljevstvo Božje", sugerira kako treba isključiti mogućnost samo individualne radosti, jer nema sreće za čovjeka ako nije podijeljena s drugima. Dakako, treba odmah reći da se to događa bez neke konfuzije, jer svatko je na svom mjestu na banketu života. Smatram da je to bitno naglašavati kao što stoji i u Novom katekizmu: "Nećemo u smrti nestati, ako uči humanizam i marksizam. Nećemo se utopiti u Sve, kao što su skloni misliti hinduizam i budizam. Nećemo provoditi neki vječni ali zemaljski život, daleko od Boga, kako zamišlja Islam. Bit ćemo združeni međusobno u Bogu, u osobnoj ljubavi".¹¹

Na temelju rečenog, kada se govori o raj, temeljni su pojmovi: vječnost, sreća, punina života, zajedništvo sa trojstvenim Bogom i braćom. Tu su i slike svjetla, mira, banketa, nebeskog Jeruzalema, pobjedničke pjesme u nebu, što vizionarski opisuje apostol Ivan (Otkr 19,1-10). Bog je svojim izabranicima prebivalište, šator, grad: On je "Bog s njima". Radi se o tome da živjeti u nebu znači biti i živjeti "zauvijek s Kristom", "neposredno promatranje Boga", radost odnosa s drugim ljudima.¹² Nije to, dakle, neko dosadno gledanje "nepromjenljivih esencija", nego duboka i u punini zadovoljavajuća relacija. Tomislav Šagi Bunić ističe da naglasak treba staviti na komunitarnost i međuosobnost. Zato govor o "posljednjim stvarima" postaje čak deplasiran, jer tu nema relacije i života. Bolje je govoriti o "posljednjim vezama među osobama", o dostignuću vrhunskog zajedništva.¹³ Umjesto da se mučimo

¹¹ *Novi katekizam*, hrv. prijevod, Zagreb 1970., str. 335.

¹² KKC, *nav. dj.*, br. 1023-1025, 1028-1029.

¹³ T. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, Knjiga prva., KS Zagreb, 1981., str. 373.

dočaravajući raj svratimo pozornost na Isusove riječi razbojniku: "Zaista ti kažem: danas ćeš biti sa mnom u raju" (Lk 23,43). Vječni je život biti s uskrslim Kristom u slavi Očevoj.

Mišljenja sam da u našem propovijedanju i katehezi valja više i snažnije naglašavati upravo tu dimenziju zajedništva i personalizacije, kako opravdano ističe M. Hubaut,¹⁴ nasuprot individualističkoj ili apstraktnoj mistici i bezosobnom kolektivizmu, čemu doprinose određene filozofije. Nebo je Kraljevstvo ljubavi koja personalizira i divinizira čovjeka, što tu nalazi svoj pravi identitet, jer je stvoren da ljubi i da bude ljubljen. Onostranost se, dakle, ne smije zamišljati kao jukstapozicija samoća ili gubljenje u bitku, kao što se kap gubi u oceanu, nego kao univerzalno i rastuće zajedništvo svakoga s Bogom i sa svim ljudima, na sliku jedinstva trojedinoga Boga. To se može razumjeti ako promatramo običnu ljudsku ljubav koja, ako je prava, čovjeka čini sve slobodnijim i ljudskijim, otkriva mu njegov identitet.

Krist nije ničim dao do znanja da bi nebo bila neka uniformna stvarnost koja bi eliminirala razlike, već misterij zajedništva u kojem sve relacije koje smo stvorili na zemlji, ne samo da će biti vrednovane, nego trajno obnavljane.¹⁵ Kršćanska eshatologija vidi sve subjekte u uživanju eshatološkog dovršenja i sve vrijednosti kao baštinu cjelokupne zajednice. Život vječni nije neka apsolutna nepromjenjivost nego permanentni rast u životnoj punini.¹⁶

Kršćanska antropologija naglašava još jedan važan element za naše navještanje. Ako čovjek ima budućnost poslije smrti, to se ne može sastojati samo u duhovnom i akozmičkom subjektivitetu, već to treba biti budućnost utjelovljenog duha, jer "tijelo i svijet" su isto tako konstitutivni elementi njegova bića, a ne neki jednostavni dodaci njegovu postojanju. S nadom u uskrsnuće mrtvih ne očekuje se da preživi samo jedan dio čovjeka. Radi se o proslavi cijeloga čovjeka, po sebi jedinstvenog. Bog, stvarajući čovjeka želi ga kao čovjeka, a ne kao jednostavnu postaju u postojanju duha, želi ga kao sugovornika, kao osobu i to zauvijek.

¹⁴ M. HUBAUT, *nav. dj.*, str. 181.

¹⁵ *Isto*, str. 180.

¹⁶ T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, str. 389.

Novi katekizam preporuča da se u prikazivanju raja treba koristiti činjenicom i radošću Kristovih uskrsnih ukazanja: "Ona u najvišem smislu pokazuju kakav će biti raj. Za sve nas Isus je prvi oslobođeni. Prvorodenac novog stvaranja. Međutim, On je i sâm izbavitelj u Božje ime. I kako se to događa posve ljudski. On poimence zove svoje prijatelje. Taj znak pažnje pun je obećanja da se spasenje ne sastoji samo u nekom vječnom snu u koji upada ljudska osoba, nego u procvatu vlastitog bića u svijetu Boga živih."¹⁷

3. ČISTILIŠTE

Za Crkvu čistilište postoji. Drugo je pitanje način njegova prikazivanja. To znači da i nakon opraštanja grijeha u čovjeku ostaju loše navike i disharmonija, neke "zone otpora". A budući da nitko ne može na susret s Gospodinom, a da nije potpuno sreden, postoji, "faza čišćenja". Sada je pitanje da li u govoru o čistilištu naglašavati pitanje kazne, tj. ispaštanje za vlastite grijeha i dugove ili je riječ o čišćenju i nastavljanju rasta.¹⁸ Skloni smo prenositi na Boga naše ljudske pojmove o funkcioniranju "pravde" sa sudovima, o kaznama koje treba ispaštati, čak i u zasebnim mjestima kao zatvorima. Međutim, Božji nacrt nije u kažnjavanju čovjeka, nego da čovjeka učini pravednim, da ga opravda, da ga prilagodi zahtjevima ljubavi. Zato valja govoriti u kategorijama Božjeg milosrđa.

Istina je da tu postoji i aspekt patnje, ali kao porođajne boli, jer "uzdišemo iščekujući posinstvo, otkupljenje svoga tijela" (Rim 8,23). Međutim, uvijek je dominantan aspekt radosti.¹⁹ Naime, tko može reći da se do časa smrti savršeno uskladio s ljubavlju Božjom? Ovo dovršenje u ljubavi trebalo bi se očito produžiti u onostranosti gdje se otvara etapa "kompletiranja života", tj. posljednjeg čišćenja našeg duhovnog bića po stvarateljskoj Božjoj

¹⁷ *Novi katekizam*, nav. dj., str. 562. Valja primijetiti da nedovoljno jasno ili barem nepotpuno zvuči čak i zaziv "Pokoj vječni..." ili onaj dio u rimskom kanonu gdje se za pokojnike kaže da "spavaju snom mira". Istina, Biblija za mrtve kaže da su "usnuli u Gospodinu", ali to se očito odnosi na onaj prvi pojavni aspekt umiranja (u Gospodinu, s Gospodinom). Inače, naglasak na "snu" mogao bi lako poprimiti prizvuk neke "nirvane", gdje nema dinamike radosnog postojanja u stvaralačkom zajedništvu za pravednike i prije posljednjeg suda.

¹⁸ M. HUBAUT, nav. dj., str. 151.

¹⁹ *Isto*, str. 149.

ljubavi. Prvi kršćani, kako čitamo u apostolskim spisima, želeći ukazati na ovo novo stanje našega rasta, koristili su se simbolom "pročišćavajućeg ognja". To zapravo znači da je bezgranična Božja ljubav kao "proždirući oganj", pravo nutarnje "izgaranje" koje odnosi sve ono što čovjeka unakazuje.

Tek u 12. stoljeću ikonografija o čistilištu preuzima dijelom elemente iz starih mitova o onostranosti, pa se prema tome i vatra materijalizira. Bolje je da takve slike ne upotrebljavamo i da se vratimo ideji nužnog pročišćavanja. To znači da svjetlo Božje ljubavi, očitovano u Kristu, premda već u nama, treba još progresivno prodrijeti u naše skrivene zone, da bi čitavo biće postalo čisto, pa se tako može reći da će Bog ljubav poslije naše smrti "sagorjeti u nama ostatke naših odbijanja ljubavi, kao i tame, te duboke otpore ljubavi, našu suradnju s tamom".²⁰

Premda je Krist na krštenju u nama pobijedio djelo Sotone, "staroga čovjeka", mi ipak dosta sporo napuštamo to "staro odijelo" kao i veze sa Zlim. Naša "pasha", naše rađanje na novi život, prosljeđuje se i poslije smrti posredstvom "vatre ljubavi". Susret s Kristom proslavljenim otkrit će u nama naše manjke ljubavi i u nama će se pojaviti nelagoda i muka što nismo dosta ljubili te želja da više ljubimo. Ovo bolno odgađanje našeg potpunog jedinstva s Božjom ljubavi, to stanje bit će naše "čistilište". Apostol naglašava da ćemo biti spašeni, ali "kao kroz oganj" (1 Kor 3,15). Oganj je u Bibliji slika Božja i pojavljuje se kao simbol žive i čistiteljske svetosti (usp. Izl 24,17; Pnz 4,24). To je oganj Duha koji je Krist došao zapaliti na zemlji i koji će u onostranosti nastaviti svoju pročišćavajuću i stvarateljsku akciju (Lk 12,45). Zato je razumljivo da postoji stupnjevanje u susretu s Bogom, kao i inače u svakom našem odnosu.

Konačno, može se reći da je sam Bog, i susret s njime, na neki način naše "čistilište". Moment susreta s Bogom u smrti, susret čovjeka koji je nedovršen i nije dostigao zrelost ljubavi sa svetim, neizmjernim, i milosrdnim Bogom jest susret skrušenja i stoga nešto pročišćavajuće.²¹ A patnja koja je tu prisutna, osim što je susret s Bogom odgođen, može se usporediti i s mističkim

²⁰ Isto, str. 150-151.

²¹ G. GRESHAKE, *Breve trattazioni sui Novissimi*, Brescia, 1978.

iskustvom u kojem se s njom pojavljuje i intimna i ohrabrujuća Božja blizina, premda uz cijenu odricanja. To je patnja zbog nesavršenosti ali ipak i svijest o Božjoj blizini.

U ovu ideju zajedništva s božanskim životom uklapa se i misao Crkve o solidarnosti među svim članovima Tijela Kristova, što upućuje na učinkovitost molitve za žive i mrtve. U tom smislu napominje Y. Congar da duše u čistilištu ne postižu svoju sudbinu na samotnjački način, nego vezane sa cijelim Tijelom Kristovim, potpomognute molitvama vjernika i svetih.

4. PAKAO

Naše pouzdanje u život vječni kod Boga poremećeno je ipak jednom neugodnom činjenicom. Biblija nam govori o realnoj mogućnosti kraha i promašenosti ljudskog života, što je normalna posljedica čovjekove slobode koju mu je Bog dao. Ljubav je vrhunski čin slobode, kojom se netko daruje i predaje. Sloboda nužno uključuje i mogućnost odbijanja, tj. da se rekne "ne" ponudi života. Samo onaj koji je slobodan može ljubiti, ali može i odbiti da ljubi i da bude ljubljen. A tko odbija ljubav, gubi najintimniji cilj čovjeka, isključuje se samovoljno iz sreće s drugima, s Bogom.

Međutim, odmah nam se nameće pitanje koje suvremeni čovjek sve više postavlja: kako pomiriti beskrajnu ljubav Božju i činjenicu kako Bog želi da se "svi ljudi spase" (1 Tim 2,4), da se nitko ne izgubi (Iv 6,39), te da će svi biti "oživljeni u Kristu" (1 Kor 15,22) s činjenicom da bi neki mogli zauvijek propasti, doživjeti tzv. "drugom smrt", ustati na osuđenje?

Tvrditi da Krist automatski sve ljude vodi u život, znači eliminirati pakao i biti u kontradikciji s dostojanstvom i slobodom. Čovjeku je prepuštena sloboda. Stoga je pakao mogućnost da se čovjek sam uništi, odbijajući izići iz sebe, da dopuštajući da se "rodi" od ljubavi Boga Stvoritelja za vječni život. Stoga, Isusove riječi, "Idite u ogranj vječni" (Mt 25,41), znače na neki način nemoć Božju pred dramatičnom situacijom čovjeka koji nije znao ljubiti i tako je postupno propadao. To je drama čovjeka koji se zamišlja apsolutnim središtem i koji po uzoru prvog čovjeka želi postati Bogom, što znači da ne prihvaća "ljubav prema istini" da bi se spasio (2 Sol 2,10). A istina o kojoj je riječ, Božji

je plan s čovjekom. Pakao bi stoga bio trijumf Zloga i zla, a time i misteriozna perverzija slobode. A poznato je da već ovdje odbijanje ljubavi stvara zavisti, mržnje, ratove, mučenja, zatvaranja u sebe, samoću života bez radosti, sve što postaje pravi "pakao". Čovjek, dakle, stvoren da bude "dar", da živi u punini s drugima i dijeli svoj život, zatvara se u sebe osuđujući se na propast. On već na zemlji u sebi stvara pakao.

Može se reći da je pakao "čovjekova tvorevina", to znači da je on za onoga koji ga bude htio, koji svijesno ili posredno gradi život daleko od Boga. A jer je Bog "Bog živih", ono što rezultira iz ljudskog odbijanja jest vječna smrt. Zato moramo odbaciti iz našeg govora sve ono što upućuje na zaključak da Bog nekoga "šalje u pakao". Bog nije nikoga "odredio za gnjev", nego da "imamo spasenje po Gospodinu našem Isusu Kristu koji je za nas umro da zajedno s njime živimo" (1 Sol 5,5-10). *Njemački katekizam za odrasle* dobro naglašava: "Bit pakla je definitivno samoisključivanje vlastitim grijebom od zajedništva s Bogom",²² ili prema riječima apostola Pavla "daleko od lica Gospodnjega i od slave njegova veličanstva" (2 Sol 1,9).

Žalost imuka osuđenih bila bi u tome da će biti isključeni iz eshatološke slavne zajednice radosti, zauvijek odijeljeni od Boga, zauvijek uronjeni u svijest nedostignutog cilja i smisla svoje egzistencije, zauvijek u stanju bez ljubavi, kako reče F. Dostojevski da je pakao žalost što se više ne može ljubiti, prokletstvo osamljenja koje može rađati samo mržnju.

Čovjek se, naime, odlučuje za samoću, za apsolutnu nekomunikaciju. Posjeduje samoga sebe, u savršenom egoizmu, kao u zatvoru, i što je najgore živi u svijesti da se to nikako ne može izmijeniti. I otud "šutnja" i "tama", označena "škrgutom zubi" (Mt 22,13), bez komunikacije, gdje nitko s nikim ne govori, nitko nikog ne poznaje, svaki je dijalog prestao.²³

²² G. FROSINI, *nav. dj.*, str. 215.

²³ T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, str. 397. Na istom mjestu Autor ističe: "To je stanje gore od smrti, jer čovjek spoznaje da mu je Bog život, a toga života nije htio i neće ga. On ne može ljubiti Boga, uopće ne može ljubiti nikoga, ostaje u vječnoj osamljenosti, sa sviješću da ona želja sa osamostaljenjem, ona sebična egocentrična odluka za koju se odlučio i u koju je ušao, ne može biti ono pravo, a opet nije više sposoban da ikoga uzljubi. To je bit pakla: očito je da to mora biti vječno, već po samoj definiciji" (str. 397.)

Spomenuti *Novi katekizam* naglašava: Za one koji otvrdnu u zlu nježna toplina Božje ljubavi postaje zauvijek vatra grižnje savjesti i ogorčene pobune.²⁴ Isti Katekizam postavlja pitanje oportuniteti prešućivanja te nauke pred djecom. To ne treba izbjegavati. Međutim, bilo bi "krivo da se njome služimo kao prijeljnom, kao da će svi odmah u pakao. Isusova opomena upravljena je odraslima koji su otvrdli u zlu. Pri tom je imao samo jedan cilj, cilj spasenja. To je poziv da zamrzimo zlo, a težimo za onim što čovjeka čini dobrim, da se pouzdajemo u Njega koji je put u život".²⁵

Premda je potrebno izbjegavati napast pronalaženja sve težih i čudnijih oblika mučenja u paklu da bi se slušatelje zastrašilo, ipak ne smijemo upasti u opasnost da o tim pitanjima šutimo, tj. da postoji realna mogućnost vječne propasti. Dakako, valja biti oprezan u tumačenju Isusovih prijeljnih koje su bile upućene ondašnjim slušateljima (starom Izraelu) koji su odbijali Božji poziv. Za kršćane, naprotiv, te prijeljne zvuče drukčije ukoliko su oni novi Božji narod koji dobiva Kraljevstvo, jer donose nove plodove. Tako Isusov navještaj postaje zapravo radosna vijest, jer poziva na obraćenje koje je put u uspjeh (nebo).

U ovom razmišljaju o mogućnosti propasti mislim da je potrebno postaviti i pitanje: možemo li se "nadati za sve", a što je naglasio teolog H. Urs von Balthasar.²⁶ Možemo i moramo, ali time ne niječući mogućnost pakla, i to upravo na temelju spasiteljske volje Božje, tj. da se svi ljudi spase, kako naglašava K. Rahner.²⁷ Naime, u govoru o paklu trebalo bi ipak više teologije nego poezije koja se trudi opisujući paklene muke. Trebalo bi više naglašavati mogućnosti radikalne preinačivosti povijesti, što sve može učiniti volja Božja. Suvremeni je čovjek opterećen riječima koje su ispisane na vratima Danteova "Pakla": "Ostavite svaku nadu vi što ulazite." Možda bi ipak trebalo stavljati naglasak na gore istaknutu misao "nadanja za sve", jer o tome tko je u paklu Crkva se nikada nije izjašnjavala. To je misterij, zaista neprotumačiv, između ljubavi Božje i savjesti

²⁴ *Novi katekizam*, nav. dj., str. 556.

²⁵ *Isto*, str. 557.

²⁶ E. GUERRIERO, *Hans Urs von Balthasar*, Cinisello Balsamo (Milano), 1991., str. 351.

²⁷ K. RAHNER, "Inferno", u *Sacramentum mundi*, Brescia, 1975., IV, str. 555.

čovjeka, kako naglašava Ivan Pavao II.²⁸ Stoga moramo reći da naše propovijedanje i našu katehezu animira nada, a ne strah, jer prava ljubav udaljuje strah (usp. 1 Iv 4,18). Bog nas po svom velikom milosrđu uskrsnućem Isusa Krista od mrtvih "nanovo rodi za životnu nadu" (1 Pt 1,3).

5. ESHATOLOŠKA USMJERENOST NAŠE PASTVE

Uz eklezioologiju zajedništva Drugog vatikanskog koncila koja je bitno utjecala na sliku Crkve i odnose unutar nje, u žarištu je, premda ne toliko razrađena, i eshatološka eklezioologija. (Neki misle da je srce Koncila upravo u sedmom poglavlju *Lumen gentium*,²⁹ usmjereno na zauzeto iščekivanje, što je bitno za kršćanski život. Čovjekovo je spasenje okrenuto budućnosti, jer njegovo puno ostvarenje nije u domeni prošloga nego budućega, kao što govorimo svaki put na misi: "Tvoj slavni dolazak iščekujemo".

Neki misle da je upravo nada, ne samo prije Drugog vatikanskog koncila nego dobrim dijelom i poslije, "pastorče naše teologije i pastve". Život kršćana izgleda često kao otuđen od eshatona koji još nije ovladao njihovom svijješću. Zato se pokazuje nužnim da se govor o budućnosti shvati kao "ključ teološkog razmišljanja i prakse", kao pomak od onoga što je bilo (spomen) prema onome što ima biti (eshaton). Može li se i današnji umor u kršćanstvu i Crkvi protumačiti i time što mnogi kršćani žive više od prošlosti, od nekog prošlog događaja, a manje i zbog jedne budućnosti? Istina, treba priznati da je teško živjeti zaokupljen ovom zemljom i u isto vrijeme u stalnom i napetom iščekivanju Kraljevstva. Rješenje je u tome kako uspjeti kvalitetno živjeti od tog iščekivanja, ali ne kao nečeg neodređenog nego jednog imena, tj. Isusa Krista. Na ruševinama nepravde, mržnje i nespokoja, nad onim što nam nije dozvoljavalo gledati lice Gospodnje, zasjat će novi Božji svijet. Govoreći o tome, kako kateheza tako i cjelokupni pastoral, treba naviještati sigurnosti

²⁸ GIOVANNI PAOLO II, *Varcare la soglia della speranza*, 1994., str. 202.

²⁹ *Lumen gentium*, br. 48: "Već su dakle nama došla posljednja vremena (usp. 1 Kor 10,11) i neopozivo je ustanovljena obnova svijeta i na neki se stvarni način anticipira u ovom vremenu: jer Crkva već na zemlji ima znakove prave svetosti, iako nesavršene... nosi prolazni lik ovoga vijeka i sama boravi među stvorovima koji uzdišu i trpe porođajne bolove sve dosad čekajući očitovanje sinova Božjih (usp. Rim 8,19-22).

ali i otvarati nove probleme, E. Alberich naglašava da je kateheza u isto vrijeme navještaj "već dogođene Objave", ali i "proklamacija obećane budućnosti". Takva kateheza otvara prostor za čovjekove probleme, traženje, dijalog, čak i sumnju, jer nije sve tako jasno što se ima dogoditi, budući da je Objava dinamički otvorena prema još nedovršenom očitovanju.³⁰

Očito je da je budućnost nešto stubokom novoga, jedno obećanje s kojim se ništa ovdje na zemlji ne može mjeriti (usp. Rim 8,18). Zato vrijedi učiniti veći napor da se o njoj razmišlja i od nje živi. Ako ta budućnost, dijelom već prisutna u sadašnjosti, u sebi sadrži osiguranu puninu, to čovjeku može biti veliki izvor nade i utjehe,³¹ štoviše impuls u težnji za sasvim drukčijim životom na ovoj zemlji. Na taj način eshaton dinamizira naš život. Zato se postavlja pitanje: ne bi li se u našoj pastvi mnogo toga pokrenulo naprijed kada bismo postali osjetljiviji na riječi i teme kao što su "budućnost", "obećanje", "nada", "čekanje", "otvorenost" i to u navještaju i liturgiji. Zato i naš vjeronaučni plan i program (za vjeronauk u školi) postavlja jedan od glavnih ciljeva odgojno-obrazovnog rada: razvijanje otvorenosti u najširem smislu riječi.

Govor o "posljednjim stvarima", posebno o strašnom sudu, često je budio drhtanje. Mislim da bi se danas trebao pomaknuti naglasak sa "U svim svojim djelima spomeni se čovječe svojih posljednjih stvari pa nećeš nikad sagriješiti" na pozitivniji pristup, tj.: "pa ćeš kvalitetnije živjeti, postići ćeš radost života već sada i u punini u eshatonu". Tako, naime, postupa i Drugi vatikanski koncil, pa teolog T. Šagi-Bunić s pravom naglašava: "Ovdje je ocrtano kršćansko gledanje prema naprijed, kršćanski hod prema budućnosti koja u sebi sadrži već osiguranu puninu a koja je već nekako tu djelotvorno prisutna u sadašnjosti, tako da je to prije svega ocrt nade i utjehe".³²

Isto tako u propovjednički i katehetski govor treba unijeti i jedan drugi element, tj. da Krist nije samo svojom smrću ljudima zaslužio vječno blaženstvo, nego da u svom stanju proslavljenosti

³⁰ Usp. E. ALBERICH, *Natura e compiti*, Torino-Leumann, 1972., str. 46-47.

³¹ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, str. 374.

³² *Isto*, str. 370.

djeluje da se po Crkvi kao "sveopćem sakramentu spasenja svi ljudi sabiru i što uže s njime sjedinjuju te postanu dionicima njegova proslavljenog života".³³ Ono posljednje sada je već tu, eshaton je praktički počeo. Zato treba prihvatiti nutarnju napetost između onoga što je sada već na djelu, ali što se još nije u punoj sili pokazalo i rascvalo. Tu nema mjesta dualizmu i razdvojenosti na dva oprečna svijeta kao da bi ovaj svijet bio sasvim nešto stranog. To bi bio dualistički pojam o ovom i drugom svijetu, inače prisutan u glavama nekih kršćana, a nekada i propovjednika. Koncil, naprotiv, govori o odnosu sadašnjega i budućega, o jednom procesu, zbivanju, prijelazu iz ovoga stanja podvrgnutosti relativnostima i grijehu u stanje obnovljenosti i spašenosti u Bogu po Kristu.³⁴

Moramo naglašavati sve jasnije da iščekivanje "nove zemlje" nipošto ne smije oslobađati nego, dapače, razbuditi u nama brigu za izgradnjom ove zemlje gdje raste ono Tijelo nove ljudske obitelji, koja već može pružiti neku sliku "novog svijeta".³⁵ Stoviše, vrednote čovječjeg dostojanstva, bratskog zajedništva i slobode naći ćemo poslije opet, ali očišćene od svake ljage, rasvijetljene i preobražene.³⁶ To onda nije bijeg od ovoga svijeta, što daje povoda humanistima (ateistima) da religiju vide kao odvratanje od izgradnje zemaljskog grada,³⁷ pa otud pasivnost kršćana pred socijalnim i ekonomskim pitanjima, tj. određeno uspavljanje pred ovozemnim zadacima. Naprotiv, onostranost je zapravo osposobljavajuća moć za preobrazbu ovostranosti, što je "izravan prinos izgrađivanju eshatološkog ostvarenja definitivnog oslobođenja u Kraljevstvu Božjemu",³⁸ dakako uz naglašavanje da se čovjek potpuno ostvaruje tek u eshatonu, uvijek u svijesti da već danas anticipiramo tu budućnost kada

³³ Isto, str. 372.

³⁴ Isto, str. 371.

³⁵ "Crkva osim toga uči da eshatološka nada ne umanjuje važnost zemaljskih zadataka, već da naprotiv ispunjenje zemaljskih zadataka dobiva odatle nove pobude. Nasuprot, ako se izgubi božanski temelj i nada u vječni život, čovjekovo dostojanstvo biva veoma teško povrijeđeno, kao što se to danas često može jasno vidjeti. Zagonetka života i smrti, krivnje i patnje ostaje tada bez rješenja, tako da ljudi nerijetko padaju u očaj" (GS, br. 21).

³⁶ *Gaudium et spes*, br. 39.

³⁷ Isto, br. 20.

³⁸ T. ŠAGI BUNIĆ, *nav. dj.*, str. 384.

kidamo prokletstvo apatije i rezignacije.³⁹ Može se s pravom postaviti pitanje koliko je Crkva u svom djelovanju okrenuta prema budućnosti ili se više okreće prošlosti i "staroj slavi". Crkva sutrašnjice bit će to više vjerna svojem pozivu i svojoj autentičnoj naravi, što će više afirmirati i ostvarivati ono što je vječno, što ostaje u nebeskoj Crkvi, u neuzdrmanom pouzdanju u Boga i Krista. To je poziv Crkvi da se usredotočuje na ono što je bitno, a da manje strepi nad onim što je tijekom vremena stekla, jer previše "prizemljena" neće imati snage eshatološki misliti i djelovati.

Ako to pretvorimo u metodologiju rada, posebno s mladima, imat će veliko značenje poglavito onda kada je čovjek razočaran i u napasti da stane. Naprotiv, on je okrenut prema budućnosti, slijedi apostola Pavla koji zaboravlja ono što je za njim, a preže prema onome što je pred njim, svjestan da hiti k cilju "k nagradi višnjeg poziva Božjega u Kristu Isusu" (usp. Fil 4,13-14). To znači da valja više inzistirati na odgoju za strpljivost, nadu i iščekivanje. Ako kršćanin vidi jasan cilj kamo kreće (biti s Kristom), onda ima i jaču motivaciju i pogonsku snagu za ostvarenje kršćanskog morala koji se shvaća kao priprema na susret s Gospodinom. I sva je egzistencija u pripremi, na putu, u hodu, čišćenju, rastu i napredovanju.

U našem poučavanju, osobito katehezi, trebat će više vrednovati doseg kerigmatske teologije i metode koja polazi od pashalnog misterija, poglavito radosnog događaja uskrsnuća. Tek u svjetlu tog događaja možemo vidjeti svoj život i budućnost. Uskrsnuće pretvara razočaranje u povjerenje, smrt u susret, a cijeli život kao hod prema Bogu. Ovo utemeljuje duboko optimističku viziju kršćana koja je potrebna svima, posebno mladim generacijama, da se znaju suočiti s neizbježnim životnim teškoćama i pitanjima, da nađu smisao života. Uskrsnuće pokazuje da onaj koji gradi na slobodi i ljubavi, nema istu sudbinu kao onaj koji razara u mržnji. Za dijete to već puno znači, jer pozvano je da se definitivno stavi na Isusov put. A mladom čovjeku koji raste i otvara se svijetu pun nade, kršćanska poruka predstavlja se kao perspektiva života bez zalaza.

³⁹ J. MOLTSMANN, *Umkehr zur Zukunft*, München, 1970, str. 56-66.

Da je u budućnosti pravo rješenje našeg života, to smo uvijek znali i vjerovali. Bitni pomak dogodio bi se kad bismo više mislili, ne na temelju onoga što je bilo, nego što će biti i u tom svjetlu živjeli ovaj život. Presudno je pitanje kako vjeru u eshatološku nadu iskazati u praksi, tj. kako iz ortodoksije prijeći u ortopraksu.⁴⁰ Zato se postavlja temeljno pitanje: hoće li se govor o eshatonu ili "posljednjim stvarnostima" sastojati u dobro razrađenim teološkim traktatima i katekizmima ili u govoru životom u našim kršćanskim zajednicama, u govoru nade i iščekivanja koji će se vidjeti u konkretnom životu? Očito je da tu nema "ili - ili", ali je ipak presudan "govor životom", na što je suvremeni čovjek sve više osjetljiv.

Pokazalo se, naime, da u praksi "podbacujemo", tj. da naš život nije dovoljno kadar dati "obrazloženje nade koja je u nama" (1 Pt 3,5). U tom kontekstu treba stavljati u prvi plan komunitarnost (zajedništvo) kako bi naše kršćanske zajednice sve više postajale znak i predokus onoga što će biti u eshatonu. Crkva bi, prema P. Zulehneru, trebala biti "praksa neba", jer je već ukorijenjena u Božjem misteriju i prema tome mistika bi trebala biti fundamentalna karakteristika zajednice. A navjestitelji bi trebali biti ljudi koji žive od mistike kako bi znali voditi ljude tako da žive i rade u znaku susreta s Bogom, u iščekivanju.⁴¹

Što se tiče cjelokupnog usmjerenja našeg kršćanstva od presudne je važnosti, kako ističe J. Ratzinger, da se ono ne svede na moralizam i da mu se ne otme "onaj duh nade i radosti u kojem se na najizravniji način očituje njegov život".⁴² Posljednje stvarnosti ne čekaju nas samo negdje naprijed, u budućnosti i na kraju povijesti, nego one djeluju i utječu na proces naše povijesti. One ukazuju na smjer i na cilj prema

⁴⁰ H. ASSIG, *Escatologia*, u *Dizionario teologico* (J. B. Bauer i C. Molari), Roma, 1974., str. 232. Ivan Pavao II stavlja kršćanima u zadatak da, otkrivajući krepost nade i imajući pred očima vrijednost života, prihvate zalaganje u preobrazbi svijeta: "U ovoj eshatološkoj perspektivi vjernici će biti pozvani da ponovno otkriju teološku krepost nade, kojoj su već čuli navještaj u riječi istine - Evandjelju (Kol 1,5). Temeljni stav nade, s jedne strane, nagoni kršćanina da ne izgubi iz vida konačni cilj koji daje smisao i vrijednost njegovu životu i, s druge strane, nudi mu sigurno i duboko nadahnuće za svakodnevno zalaganje u preobrazbi stvarnosti da bi je učinio sličnom Božjem planu" (*Tertio millennio adveniente*, br. 46).

⁴¹ Usp. P. M. ZULEHNER, *Teologia pastorale 2. Pastorale della comunita. Luoghi di prassi cristiana*, Brescia 1992., str. 80.

⁴² J. RATZIGNER, *nav. dj.*, str. 302.

kojemu ide cijela naša stvarnost. Smatram uputnim, na kraju naglasiti s J. Ratzingerom: "Novi svijet, koji je na svršetku Biblije predložen u slici konačnog Jeruzalema, nije utopija, nego zbilja kojoj, u vjeri, idemo u susret. Kršćanin je nošen pouzdanjem jer vjeruje da je svijet otkupljen i da je na djelu njegovo oslobođenje: to mu i daje opravdanje i polet da bude kršćanin",⁴³ čuvajući "nepokolebljivu vjeru nade jer je vjeran Onaj koji daje obećanje" (Hebr 10,23).

Na kraju, možemo se s pravom složiti s onima koji smatraju da će dublje i evanđeoskije shvaćanje eshatona omogućiti kvalitetniji moral i život u cjelini te da će dati autentični smisao sadašnjem životu. A to je najbolji lijek u vremenu beznađa, egzoterijskih prorokovanja i neutemeljenih apokalipsa što čovjeka dovode na rub ponora. Očito je presudan zadatak kršćana da u pripremi na početak trećeg tisućljeća, temeljitije obnavljajući svoju nadu u konačni dolazak Kraljevstva Božjega, ispovijedaju rječju i životom da je "Isus Krist jedini Spasitelj svijeta, jučer, danas i uvijek" (usp. Heb 13,8), što naglašava i papa Ivan Pavao II.

SUMMARY

HOW CATECHING TODAY ABOUT ESCHATON?

Starting from the fact that the expectation of the coming century or New God's World, in other words, eschatological consciousness which needs to be in the principles of the Christian belief and life, this article is trying to answer the question how to place the mentioned theme in the process, of the New Evangelisation. In this sense, it is endeavoured

⁴³ Isto, str. 336.

to speak up about the "De Novissimis" or precisely, about the realities which will be shown in a final meeting and union with God and the rest of successful people. This is the way we should see the need of authentic Christian attitude referring death and dying, as one of the stages to human termination. It gets completely new importance when it happens on Christ way and together with Christ.

This stage represents the end of sin and various evil during lifetime, from baptism on. Speaking of judgement that will happen at the end of life and world, there is no intention to frighten but imply on necessity to emphasise the responsibility and seriousness in life. For, there is a possibility for human being to succeed and enter the joy of eternal life, or to thoroughly fall into an eternal death. Walking toward success or to the entrance of paradise, there is a possibility that a human being has to go through the stage of purgatory, which means purification of last zones of resistance that keep him from living his eternal life with God.

When describing paradise, we emphasise the communication and community in permanent growth in full life, in human being's prosperity in a world of God's life.

Regarding Hell, it is pointed out as necessity to redress the vision of God who "is punishing and determining someone for destruction". On contrary, a human being decides himself for Hell. With certain lifestyle, refusing God's love, he excludes himself from community and rejoice with God and other successful people. Biblical pictures needn't have to be repeated in sense of threat, but as an invitation for responsibility and possibility of destruction if conversion is not accepted.

In a word, we start from the fact that eschatological dimension, the complete human achievement in a sphere of forthcoming, has to be in centre of preachment and catechesis, in the light of authentic biblical interpretation of the Magisterium of the Church, Second Vatican Council, as well as current theological reflections, considering that the eschatological hope does not reduce but, on contrary, dynamize the completion of earthly duties. A human being receives new incentive for intensive life, stronger and productive moral on earth with a power of Eschaton, where in fact his Eschaton begins.